

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ-ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ

Αγαπητοί Συμπολίτες,

Τις τελευταίες μέρες διενεργείται στην πόλη μας ένα έγκλημα κατά της Τοπικής Ιστορίας, του Πολιτισμού και της Νοημοσύνης μας.

Από τη δεύτερη εβδομάδα της καινούριας χρονιάς στο Ρολόι εγκαταστάθηκε νέο συνεργείο το οποίο «εκτελεί» εργασίες. Το κτίσμα τυλίχτηκε με ημιδιαφανή πανό και ένας γερανός στήθηκε μπροστά του. Ήχοι από εργαλεία ακούστηκαν και όλοι- παρεπιδημούντες και περαστικοί- χαρήκαμε με τη σκέψη ότι επιτέλους το Ρολόι θα επισκευαστεί και θα αποδοθεί στην πόλη, της οποίας αποτελεί το στολίδι και το καμάρι από το 1928.

Ήρθε όμως το απόγευμα της Παρασκευής 12 Ιανουαρίου- οπότε και αποχώρησε ο γερανός- και τότε με πόνο διαπιστώσαμε ότι το συνεργείο δεν είχε έρθει για να φτιάξει αλλά για να χαλάσει, να ρημάξει ό,τι είχε απομείνει από το βάρβαρο GUNITE, που είχε καλύψει τον υπέροχο κορμό του Ρολογιού από τον Οκτώβριο του 2005. Με τρόπο αντικρίσαμε ένα βουνό από τούβλα και ξερές λάσπες να κείτεται μπροστά και να ξεπερνά σε ύψος την πλάκα του ισογείου. Σηκώσαμε τα μάτια μας και είδαμε τον ουρανό να προβάλει μέσα από το μισογκρεμισμένο σκελετό του κτίσματος, που επί 70 τόσα χρόνια στόλιζε την πόλη μας και το οποίο σεβάστηκαν Γερμανοί και Ιταλοί κατακτητές.

Οι παππούδες μας- άνθρωποι αγράμματοι και χωριάτες αλλά με καθαρό μυαλό και ευγενικές καρδιές- είχαν την έμπνευση να αποφασίσουν την ανέγερση αυτού του κτίσματος, που σήμαινε γλυκά γλυκά την ώρα και την άκουγαν σ' όλη τη μικρή και ταπεινή τότε πόλη είτε άρμεγαν είτε σκάλιζαν τα χωράφια τους είτε ξύπναγαν μες στα μαύρα μεσάνυχτα να πάνε στη λαχαναγορά. Οι πρόγονοί μας αποτελούσαν μια ζωντανή κοινωνία με κέντρο των προβληματισμών τους την «αγορά», όπου μια ζωντανή κουλτούρα ζυμωνόταν στις βραδινές τους συζητήσεις και η οποία μεταφερόταν στα φτωχά μα νοικοκυρεμένα αγροτόσπιτα, τα χτισμένα με την τόσο σοφή λαϊκή αρχιτεκτονική.

Οι άνθρωποι αυτοί είχαν όραμα να δουν τον τόπο τους πολιτισμένο, έτσι που να μην υστερεί από τις άλλες πόλεις, αλλά είχαν και εμπνευσμένους μπροστάρηδες- ανθρώπους μορφωμένους επαγγελματίες, πολυταξιδεμένους και κοινωνικούς, που μπορούσαν να σταθούν επάξια δίπλα στους πρωτεγουσιάνους συναδέλφους τους. Αυτοί οι άνθρωποι ήταν που έφεραν στον Ασπρόπυργο έναν Ορλάνδο να σχεδιάσει το νέο ναό του Αϊ-Δημήτρη, αυτοί έφεραν ένα Τσαγρή να σχεδιάσει το Ρολόι στην κεντρική πλατεία της πόλης τους και αυτοί παρήγγειλαν το μηχανισμό του στο Αμβούργο.

Εμείς σήμερα- στο όνομα των προγόνων που έχτισαν το Ρολόι με δημόσιο χρήμα- ξεσηκωνόμαστε σύσσωμοι και καταγγέλλουμε κάθε ανεγκέφαλο υπεύθυνο της κατασπατάλησης του δημόσιου χρήματος και του πολιτιστικού εγκλήματος ενάντια στην Ιστορία του Τόπου. Ποιος είναι αυτός που έδωσε εντολή στον εργολάβο να κατεδαφίσει τους τοίχους πλήρωσης χωρίς καμιά μα καμιά σχετική μελέτη και άδεια; Τη στιγμή μάλιστα που η Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Αττικής (τηλ. 210-3243289) είχε διενεργήσει αυτοψία και είχε απαγορέψει με την από 27-8-2004 υπ' αριθμ' πρωτοκόλλου 1143 έγγραφη απάντησή της στο Δήμο Ασπροπύργου την κατεδάφιση και ανακατασκευή του Ρολογιού. Στο ίδιο έγγραφο τονίζεται η αξία του χαρακτηριστικού αυτού κτίσματος για την πόλη μας και επισημαίνεται ότι μπορεί να χαρακτηριστεί διατηρητέο, διαπιστώνεται η ανυπαρξία βλαβών στη βάση

του, η επισκευασιμότητα των φθορών στον πυργίσκο και προτείνεται μόνο η ανακατασκευή της στέψης, η οποία είχε έντονες αποδιοργανώσεις.

Από τις πρώτες συγκεντρώσεις της η Πρωτοβουλία Πολιτών είχε φέρει στη δημοσιότητα τις κινήσεις του Δήμου για κατεδάφιση του Ρολογιού και είχε προσωρινά σταματήσει το έγκλημα που θα γινόταν. Στην εκδήλωση της 13^{ης} Φεβρουαρίου 2005 η Καθηγήτρια της Αρχιτεκτονικής του ΕΜΠ Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη είχε για πρώτη φορά βγάλει στο φως στοιχεία από το Αρχείο Αρχιτεκτονικών Μελετών του Μουσείου Μπενάκη σχετικά με τη μελέτη του Ρολογιού. Τόνισε ιδιαίτερα ότι είναι έργο του σπουδαίου αρχιτέκτονα Βασιλείου Τσαγρή, που είχε επιμεληθεί το σχεδιασμό του με το ιδιαίτερο «στυλ Τσαγρή» όπως έχει μείνει να ονομάζεται στην Ιστορία της Νεότερης Αρχιτεκτονικής η μορφολογία των κτιρίων που σχεδίασε. Ποιος όμως τόλμησε να ακούσει από πανεπιστημιακά στόματα αυτές τις αλήθειες; Οι κρατούντες κρύφτηκαν στα καβούκια τους μη τολμώντας να βγάλουν το κερί της αγραμματοσύνης και χοντροκοπιάς που κλείνει τα ώτα τους και μαστιγώνει τη σύγχρονη πολιτική ζωή του τόπου μας.

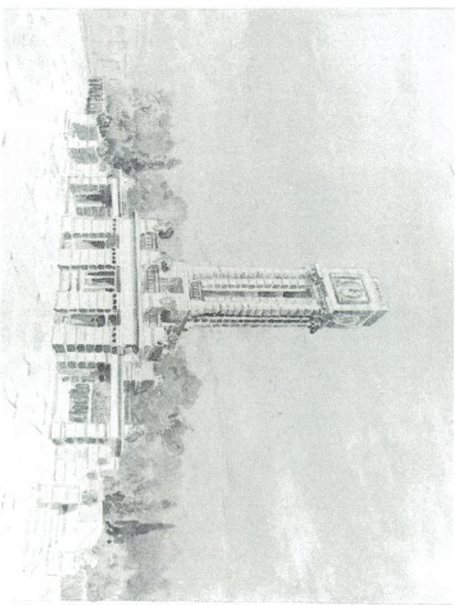
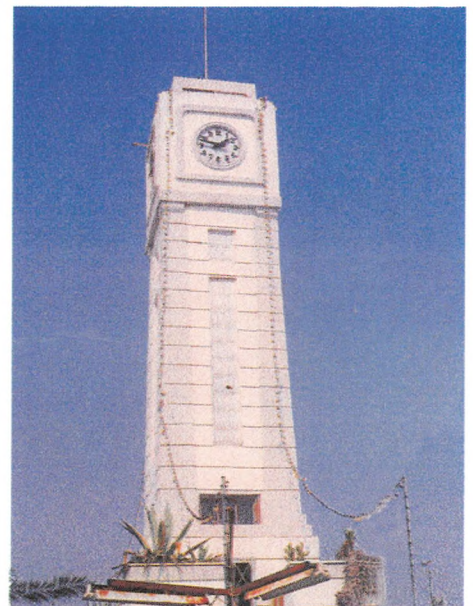
Στη συνέχεια, και για να αποδείξουν ότι αυτοί γνωρίζουν καλύτερα, ανέθεσαν μελέτη ενίσχυσης του φέροντα οργανισμού με GUNITE, ένα υλικό βάρβαρο και μη συμβατό με τα λεπτά υλικά που έφερε από το 1928 η κατασκευή. Ο παλιός μηχανισμός αποξηλώθηκε και μεταφέρθηκε δεν ξέρουμε πού και το κτίσμα επικαλύφτηκε με GUNITE. Μετά την επέμβαση όμως διαπιστώθηκε από τους «ειδικούς» ότι η τοιχοποιία δεν την άντεχε την επισκευή που έγινε. Εδώ θέλουμε να μας πουν ποιοι είναι αυτοί οι «ειδικοί» που αποφασίζουν ένα είδος επισκευής και, αφού το ολοκληρώσουν και πάρουν τα χρήματα, διαπιστώνουν την αποτυχία του ίδιου τους του εγχειρήματος.

Αυτό βέβαια δεν τους εμπόδισε να επιλέξουν στις εκλογές το Ρολόι για έμβλημα. Αυτοί οι ίδιοι είπαν με τρόπο που προσβάλλει τη νοημοσύνη του πολίτη: «Και τώρα ποιο είναι το πρόβλημά σας; Αν το Ρολόι θα είναι χτισμένο με παλιά ή με καινούρια τούβλα;» για ένα κτίριο χαρακτηριστικό μιας εποχής τόσο για τη μορφή του όσο και για τα υλικά και τον τρόπο κατασκευής του. Πολύ θα θέλαμε να μας απαντήσουν οι πολυταξιδεμένοι αυτοί κύριοι και κυρίες κρατούντες στα ταξίδια που κάνουν στο εξωτερικό τι παίρνουν για να φέρουν στον τόπο τους; Μόνο τα αρώματα και τις πορσελάνες; Δεν μπορούν να εισάγουν στο δύστυχο αυτό τόπο λίγο από τον πολιτισμό των Ευρωπαίων, που με την άπειρη ευαισθησία σε κάθε στοιχείο πολιτισμού δεν τολμούν να απλώσουν το χεράκι τους στις παλιές τις πέτρες, αλλά με το νυστέρι επεμβαίνουν και συντηρούν μία-μία πέτρα, ένα-ένα τούβλο σε όλα τα παλιά κτίρια, τα πλακόστρωτα και γενικά τις κατασκευές; Οι άνθρωποι αυτοί όμως δείχνουν ένα σεβασμό που φανερώνει την ευγένεια της ψυχής τους, ενώ αντίθετα εδώ μόνο με κραυγές μπορούμε να εκφραστούμε, πράγμα βέβαια που αποκαλύπτει και τα κρύφια της καρδιάς μας.

Καταγγέλλουμε κάθε υπεύθυνο που με αυθαιρεσία και παραβλέποντας του νόμους του κράτους παίρνει αποφάσεις χωρίς μελέτες από επιστήμονες ειδικούς σε συντήρηση μνημείων.

Υψώνουμε τη φωνή μας καθώς και την επιστημονική μας παιδεία ενάντια στην ημιμάθεια και την προχειρότητα με την οποία αντιμετωπίζονται τα δημόσια πράγματα σ' αυτόν τον τόπο.

Όσοι δεν ανεβάσουν τον πήχη των προσδοκιών αυτού του λαού που πονά να βλέπει την περιουσία των παππούδων του να καταστρέφεται θα μας βρουν μπροστά τους να τους πολεμάμε με κάθε νόμιμο μέσο που δικαιούμαστε σαν πολίτες που σέβονται τον Πολιτισμό και την Ιστορία αυτού του τόπου και που τον ονειρεύονται όμορφο και ιδανικό όπως παλιά.

ΜΑΡΩ ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗ-ΑΔΑΜΗ

ΤΟ ΡΟΛΟΪ ΤΟΥ ΑΣΠΡΟΠΥΡΓΟΥ

(Απομαγνητοφωνημένη ομιλία που εκφωνήθηκε στις 13 Φεβρουαρίου 2005 στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Ασπροπύργου σε εκδήλωση που διοργάνωσε η Πρωτοβουλία Πολιτών με τίτλο «Αστικό Περιβάλλον και Παράδοση»)

Πότε άρχισε η μέτρηση του χρόνου; Σύμφωνα με τη Γένεση Κεφάλαιο Α' πριν ακόμα γεννηθεί ο άνθρωπος. «Και είπε ο Θεός γεννηθήτω φώς και είδεν ο Θεός το ότι φως ήτο καλόν και διεχώρησεν ο Θεός το φως από το σκότος και εκάλεσεν ο Θεός το φως ημέραν το δε σκότος εκάλεσε νύκτα. Και έγινε εσπέρα και έγινε πρωί ημέρα πρώτη».

Ο Θεός, η ανατολή, η δύση, το πρώτο ρολόι, το ηλιακό ρολόι, που στηρίζεται στην περιστροφή της γης γύρω στον άξονά της ή σωστότερα στην ταχύτητα της περιστροφής της γης γύρω απ' τον ήλιο. Στη συνέχεια η κλεψύδρα, το υδραυλικό ρολόι, και πολύ αργότερα το 10^ο μ.Χ. αιώνα το πρώτο μηχανικό ρολόι. Κι ο άνθρωπος μπορεί κι αναμετρά με ακρίβεια το χρόνο. Να ρυθμίζει σύμφωνα μ' αυτόν τη ζωή του.

Το πρώτο ρολόι για το οποίο έχουμε αξιόπιστες πληροφορίες κατασκευάζεται το 1335. Έναν αιώνα αργότερα έχουμε το ρολόι με κινητήρα και ελατήριο σαν το ρολόι που έχουμε εδώ.

Στους πύργους των δημαρχείων, στα καμπαναριά των εκκλησιών ή ακόμα σε ανεξάρτητους πύργους, ειδικές κατασκευές των μεσαιωνικών πόλεων τοποθετούνται τα πρώτα ρολόγια. Στη Πράγα το 1490, στη Βενετία το 1496, στη Φλωρεντία, στο Παρίσι, στην Τεργέστη. Η μία μετά την άλλη οι ευρωπαϊκές πόλεις αποκτούν τα ρολόγια τους. Κάποια απ' αυτά γίνονται ιδιαίτερα σημαντικά και γνωστά. Ίσως ο πιο γνωστός να είναι ο πύργος με το ρολόι του Κοινοβουλίου του Λονδίνου, το περίφημο Big Ben.

Τα φορητά ρολόγια και πολύ περισσότερο τα ρολόγια του χεριού θα αργήσουν πολύ ακόμη και για αρκετά χρόνια θα είναι απλησίαστα για το ευρύ κοινό. Έτσι το ρολόι-πύργος, το ρολόι της πόλης είναι αυτό που σημαδεύει τις ώρες σε κάθε πόλη.

Στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, ο πρώτος ίσως πύργος ρολογιού είναι αυτός που θεώρησε καλό να δωρίσει στην Αθήνα ο Λόρδος Έλγιν το 1811, ως αντάλλαγμα για τα Ελγίνεια του Παρθενώνα. Το ρολόι στήθηκε τρία χρόνια αργότερα δίπλα στη Μεγάλη Παναγία και το φουσέγιο στη βιβλιοθήκη δίπλα στο κέντρο της Αγοράς. Η επιγραφή επάνω έγραφε «ο Θωμάς κόμης του Έλγιν έκανε δώρο το Ρολόι στους Αθηναίους». Η Σύγκλητος του αθηναϊκού λαού έχτισε το 1814 μ.Χ. τον πύργο.

Ήταν το μοναδικό ρολόι στην οθωμανική επικράτεια μια και η μουσουλμανική θρησκεία απαγόρευε την εγκατάσταση ρολογιών σε δημόσιους χώρους. Η φωνή του μουεζίνη που καλούσε από το μιναρέ ήταν η μόνη που έπρεπε να καθορίζει το χρόνο. Για τον λόγο αυτό δεν υπήρξαν ρολόγια στην Ελλάδα μέχρι την απελευθέρωση. Έτσι τα πρώτα ρολόγια που συναντάμε στις ελληνικές πόλεις αρχίζουν να εμφανίζονται απ' τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και ύστερα. Άλλοτε σε δημοτικές αγορές όπως τα Χανιά, άλλοτε σε

σιδηροδρομικούς σταθμούς, άλλοτε σε αεροδρόμια, σε διοικητήρια, σε δημαρχεία, σε εργοστάσια, σε υφαντήρια, δημόσια κτίρια, στη Σχολή των Ευελπίδων πολύ συχνά σε πύργους εκκλησιών.

Τα ρολόγια που βλέπετε προέρχονται από το αρχείο του Ιωάννη Σιδερή, ενός μεγάλου ρολογάρη, που ρύθμιζε και εγκαθιστούσε όλα αυτά τα ρολόγια, που όπως θα δούμε έχει εγκαταστήσει μάλλον και το δικό σας Ρολόι. Ακόμα και στο καμπαναριό της Παναγίας της Τήνου είχε τοποθετηθεί για ένα διάστημα ένα ρολόι.

Κάποιες φορές κτίζονται αυτοδύναμοι πύργοι για την εγκατάστασή του, όπως αυτός στην Αθήνα. Το ρολόι της Σχολής Ευελπίδων.

Κάποιες φορές κτίζονται αυτοδύναμοι πύργοι, όπως ο δικός σας, ψηλοί, επιβλητικοί, που εποπτεύουν την πόλη και καθορίζουν τη ζωή των κατοίκων τους χτυπώντας τις ώρες: ώρα για δουλειά, για σχολείο, για ανάπαυση, για επιστροφή στα σπίτια.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ο Ασπρόπυργος, τα Καλύβια, είναι ακόμη ένα μικρό χωριό που δεν αναφέρεται στους οδηγούς της εποχής. Ακόμα και σήμερα, αν κάποιος εκπαιδευτικός αποφασίσει να αναθέσει στους μαθητές του να γράψουν μια εργασία για την πόλη, ελάχιστα είναι αυτά που θα μπορέσουν να βρουν στην εγκυκλοπαίδεια. Ξεφυλλίζοντας τις τρέχουσες σχολικές εγκυκλοπαίδειες, Δομή, Επιστήμη και Ζωή κ.λ.π. ο όρος Ασπρόπυργος δεν αναφέρεται. Στο 1899, κατά άλλους στα 1900, τα Καλύβια Χασιάς μετονομάζονται σε Ασπρόπυργο και αρχίζει η ανάπτυξη της Βιομηχανίας, η οποία βοηθάει την όλη ανάπτυξη της περιοχής.

Στο τέλος της δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα ο Ασπρόπυργος αριθμούσε 3.500 κατοίκους. Ήδη απ' το 1906 έχει δικό του τριτάξιο δημοτικό σχολείο σε σχέδια του Καλλία. Ο μηχανικός Καλλίας είναι αυτός που έχτισε μια σειρά σχολείων, αυτά που συνηθίζουμε να ονομάζουμε «Σχολεία Συγγρού», και που στην πραγματικότητα δεν είναι σχολεία Συγγρού. Ένας αριθμός μόνο χρηματοδοτήθηκε από το Συγγρό. Και ευτυχώς το σχολείο σας υπάρχει ακόμα και λειτουργεί, παρ' όλο που, κατά τη γνώμη μου, χρειάζεται μια πιο προσεκτική αντιμετώπιση και αποκατάσταση.

Στα τέλη της δεκαετίας του '20 φαίνεται πως αποφασίζει η Κοινότητα Ασπροπύργου να αναγείρει ένα πύργο Ρολογιού. Το άρθρο από το περιοδικό Λαμπηδόνα χρονολογεί την προσπάθεια από τα μέσα του 1928.

Στα έγγραφα που εναπόκεινται στα Αρχεία Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής, στο Αρχείο Χατζηπαναγιώτη, φάκελος 349, την πάει τουλάχιστον ένα χρόνο πίσω, το Δεκέμβριο του 1927. Την ημερομηνία αυτή φέρει το σχέδιο του αρχιτέκτονα Τσιρογιάννη για το Ρολόι του Ασπροπύργου.

Πρόκειται για έναν πύργο με τετράγωνη βάση 9X 9, που πάνω του εδράζεται ο τριώροφος πύργος του ρολογιού τετράγωνος και αυτός με διαστάσεις 3X3. Η τετράγωνη βάση, που έχει ύψος 4,80, προσδιορίζεται για καφενείο. Το συνολικό ύψος της κατασκευής με τον πύργο φτάνει τα 20 μ. Η μορφολογήσή του ακολουθεί τα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα του εκλεκτικισμού. Μεγάλα ανοίγματα με ημικυκλικά ανώφλια βοηθούν την

επικοινωνία του καφενείου με τον ημιυπαίθριο και υπαίθριο χώρο. Στο κέντρο ένα κλιμακοστάσιο οδηγεί στον πύργο. Ακριβώς πάνω απ' το καφενείο δημιουργείται μια μεγάλη ταράτσα και στον επόμενο όροφο υπάρχει ένα μπαλκόνι, ένα μπελβεντέρε.

Παρ' όλη την παραδοσιακή του μορφολογία η κατασκευή προβλέπεται από μπετόν αρμέ. Για το λόγο αυτό άλλωστε ο Τσιρογιάννης, για τον οποίο δυστυχώς δεν μπορέσαμε να βρούμε κανένα στοιχείο, το πιθανότερο είναι ότι είναι απόφοιτος του μικρού πολυτεχνείου ή κάποιας άλλης μέσης σχολής, γιατί το όνομά του δεν συμπεριλαμβάνεται στους καταλόγους του ΤΕΕ, αναθέτει τη στατική μελέτη του έργου στον Πολιτικό Μηχανικό Νικόλαο Χατζηπαναγιώτη, έμπειρο στατικό, που συνεργάζεται με όλους τους γνωστότερους αρχιτέκτονες της περιόδου απ' τον Αναστάση Μεταξά, που έχει χτίσει το Μουσείο Μπενάκη, το κτίριο του ΟΤΕ και πάρα πολλά άλλα κτίρια, τον Αναστάσιο Ορλάνδο, τον Μιλτιάδη τον Μπούρα κλπ. Ο στατικός υπολογισμός του πλαισίου του πύργου «δια πίεση ανέμου 20 χμ ανά μ. έχει γίνει κατά το ραμ ε γκέλερ» σύμφωνα με τον Χατζηπαναγιώτη και είναι έτοιμος στις 20 Ιανουαρίου του 1928.

Στον ίδιο φάκελο υπάρχει υπόδειγμα δήλωσης του Νίκου Χατζηπαναγιώτη προς τον αρχιτέκτονα με την οποία αναλαμβάνει «υπεύθυνα την εφαρμογή του σχεδίου ως και την επίβλεψη των διαφόρων εργασιών του εν Ασπροπύργω αναγεγνησομένου κτιρίου προς τοποθέτησιν ωρολογίου». Εστάλη τελικά αυτή η επιστολή; Δεν μπορέσαμε να το επιβεβαιώσουμε. Ίσως στα δικά σας αρχεία μπορέσουμε να βρούμε κάτι.

Τα επόμενα στοιχεία είναι αυτά που παραθέτει η Λαμπηδόνα και που έχουν ημερομηνία 28-9-1928, μεσολαβούν δηλαδή εννέα μήνες περίπου. Αφορούν τη φορτωτική που αφορούσε την παραγγελία του μηχανισμού του ρολογιού στο Αμβούργο απ' το μηχανικό Γιώργο Κένιζ για λογαριασμό της Κοινότητας. Ούτε το όνομα του Κένιζ περιλαμβάνεται στον κατάλογο των μελών του ΤΕΕ.

Ρώτησα τον κ. Γιάννη Σιδερή- ωρολογοποιό ειδικευμένο στα μεγάλα ρολόγια, του οποίου ο πατέρας, όπως είπα πριν, ήταν για χρόνια υπεύθυνος γι' αυτό εδώ το ρολόι, για το κούρδισμά του, για τη συντήρησή του, και πιθανότατα να ήταν αυτός που το είχε εγκαταστήσει- αλλά επίσης δεν ε γνώριζε το όνομα του Κένιζ, κάτι που σημαίνει ότι μάλλον δεν είχε σχέση με την ωρολογοποιία, μάλλον ήταν απλώς ένας μηχανικός που το παρήγγειλε. Την ιστορία του Ρολογιού από κει και πέρα παραθέτει αναλυτικότερα η Λαμπηδόνα.

Εγώ θα σταθώ στον αρχιτέκτονα, τον Βασίλη Τσαγρή, που γεννήθηκε το 1882 και πέθανε το 1941. Έναν απ' τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες του Μεσοπολέμου που χειρίζεται με άνεση τη μεταβατική ρυθμολογία της μετάβασης απ' τον Νεοκλασικισμό στο Μοντέρνο Κίνημα. Εκλεκτικιστής με εμφανή επίδραση της Βιεννέζικης Σχολής του Όττο Βάγκνερ, ενός πολύ σημαντικού αρχιτέκτονα διεθνώς, και στα τέλη της δεκαετίας του 20, όταν δηλαδή αναλαμβάνει να ξανασχεδιάσει το Ρολόι, γιατί δεν έγινε το πρώτο δεν ξέρω, θα έπρεπε να το βρούμε, ο Τσαγρής πλέον ένας απ' τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες της αθηναϊκής κοινωνίας. Έχοντας εργαστεί ένα διάστημα στις τεχνικές υπηρεσίες του Δήμου Αθηναίων, και στη συνέχεια επισκεφθεί και εγκατασταθεί για σύντομο χρονικό

διάστημα στην Αυστρία, έχει πια καταξιωθεί και δημιουργήσει ένα δικό του προσωπικό ύφος, το ύφος που συνηθίζουμε να λέμε «στυλ Τσαγρή».

Απ' τα σημαντικότερα έργα του, που σώζονται ακόμη στην Αθήνα, είναι το κτίριο της οδού Ακαδημίας 23, που θα το ξέρετε γιατί στεγάζει την Ένωση Ελλήνων ανταποκριτών Ξένου Τύπου, το κατάστημα Παπασπυρόπουλος στη Μητροπόλεως και πάρα πολλά άλλα κτίρια όπως το Διδακτήριο Παρνασσός για τα άπορα παιδιά στην Πλατεία Κάνιγγος, το μεγάλο Κινηματοθέατρο δίπλα στη Μεγάλη Βρετανία, το Βρεττανία και το διπλανό θέατρο που στεγαζόταν άλλοτε ο Μυράτ, το Νοσοκομείο Άγιος Σάββας κλπ.

Στα τελευταία δείγματα του Τσαγρή συναντάμε πάρα πολλά κοινά στοιχεία με το Ρολόι του Ασπροπύργου, όπως τον τονισμό της κατακορύφου, την τριμερή διάταξη των ανοιγμάτων, την προσπάθεια κατάτμησης του όγκου σε οριζόντιες ζώνες κλπ. Ο πύργος του Ρολογιού του Ασπροπύργου είναι σίγουρα ένα πολύ σημαντικό έργο του Βασίλη Τσαγρή, άγνωστο για τους Αρχιτέκτονες μέχρι σήμερα. Ο μελετητής του Βασίλη Τσαγρή, καθηγητής Νίκος Χολέβας, που έχει γράψει για τον αρχιτέκτονα και το έργο του, δεν το συμπεριλαμβάνει στη μονογραφία του και όπως μου ομολόγησε δεν το γνώριζε.

Πώς άραγε έτυχε και ανέλαβε ο Βασίλης Τσαγρής σε μία πλέον πολύ σημαντική στιγμή της καριέρας του την μελέτη του Πύργου θα ήταν ενδιαφέρον να γνωρίζουμε. Το 1929 ο Τσαγρής έχει επαναπροσληφθεί στην Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου της Αθήνας ως Διευθυντής. Μία πιθανότητα λοιπόν είναι να το ανέλαβε με την ιδιότητά του αυτή.

Παράλληλα είναι γνωστό ότι μετά το μεγάλο σεισμό του Απριλίου του 1928 στην Κόρινθο ο Τσαγρής, που έχει ζήσει τα παιδικά του χρόνια στην πόλη ευαισθητοποιείται και λαμβάνει ενεργά μέρος στους προβληματισμούς που επιχειρούνται στον Αυτόνομο Οργανισμό Κορίνθου και στις αντισεισμικές κατασκευές. Μια δεύτερη λοιπόν πιθανότητα είναι στα ταξίδια του αυτά προς Κόρινθο να επισκέπτεται τα Μέγαρα και τον Ασπρόπυργο, που είχαν υποστεί και αυτά βλάβες απ' αυτό το μεγάλο σεισμό, και να ήλθε σε επαφή με τους τοπικούς παράγοντες. Ίσως και γι' αυτό το Ρολόι σας να άντεξε σ' όλους τους μεταγενέστερους σεισμούς, κάτι που είναι πάρα πολύ δύσκολο σε τέτοιου είδους κατασκευές-πύργους χωρίς να στηρίζονται πουθενά αλλού. Ο Τσαγρής είχε κάνει πολύ καλά τη δουλειά του. Δεν αποκλείεται βέβαια κι άλλες αιτίες που δεν μπορούμε σήμερα να τις εντοπίσουμε. Ίσως για την ώρα δεν έχει τόσο μεγάλη σημασία.

Αυτό που έχει σημασία και για σας και για μας και για την αρχιτεκτονική εν γένει είναι η διάσωση, αποκατάσταση και διατήρηση του σημαντικού αυτού μνημείου. Σημαντικού αυτού καθαυτού ως αρχιτεκτόνημα αλλά και ιδιαίτερα σημαντικού για την πόλη του Ασπροπύργου, που ελάχιστα διατηρητέα μνημεία κατέχει. Είναι το τοπόσημο για την πόλη.

Το Ρολόι για χρόνια, όταν το ρολόι του χεριού ήταν ακόμη ακριβό απόκτημα για τους λίγους, σημάδεψε τους κατοίκους του Ασπροπύργου στην καθημερινή τους ζωή. Και ελπίζω και εύχομαι να εξακολουθήσει να τους σημαδεύει.

ΜΑΡΩ ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗ-ΑΔΑΜΗ

ΤΟ ΡΟΛΟΪ ΤΟΥ ΑΣΠΡΟΠΥΡΓΟΥ

(Απομαγνητοφωνημένη ομιλία που εκφωνήθηκε στις 13 Φεβρουαρίου 2005 στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Ασπροπύργου σε εκδήλωση που διοργάνωσε η Πρωτοβουλία Πολιτών με τίτλο «Αστικό Περιβάλλον και Παράδοση»)

Πότε άρχισε η μέτρηση του χρόνου; Σύμφωνα με τη Γένεση Κεφάλαιο Α' πριν ακόμα γεννηθεί ο άνθρωπος. «Και είπε ο Θεός γεννηθήτω φώς και είδεν ο Θεός το ότι φως ήτο καλόν και διεχώρησεν ο Θεός το φως από το σκότος και εκάλεσεν ο Θεός το φως ημέραν το δε σκότος εκάλεσε νύκτα. Και έγινε εσπέρα και έγινε πρωί ημέρα πρώτη».

Ο Θεός, η ανατολή, η δύση, το πρώτο ρολόι, το ηλιακό ρολόι, που στηρίζεται στην περιστροφή της γης γύρω στον άξονά της ή σωστότερα στην ταχύτητα της περιστροφής της γης γύρω απ' τον ήλιο. Στη συνέχεια η κλεψύδρα, το υδραυλικό ρολόι, και πολύ αργότερα το 10^ο μ.Χ. αιώνα το πρώτο μηχανικό ρολόι. Κι ο άνθρωπος μπορεί κι αναμετρά με ακρίβεια το χρόνο. Να ρυθμίζει σύμφωνα μ' αυτόν τη ζωή του.

Το πρώτο ρολόι για το οποίο έχουμε αξιόπιστες πληροφορίες κατασκευάζεται το 1335. Έναν αιώνα αργότερα έχουμε το ρολόι με κινητήρα και ελατήριο σαν το ρολόι που έχουμε εδώ.

Στους πύργους των δημαρχείων, στα καμπαναριά των εκκλησιών ή ακόμα σε ανεξάρτητους πύργους, ειδικές κατασκευές των μεσαιωνικών πόλεων τοποθετούνται τα πρώτα ρολόγια. Στη Πράγα το 1490, στη Βενετία το 1496, στη Φλωρεντία, στο Παρίσι, στην Τεργέστη. Η μία μετά την άλλη οι ευρωπαϊκές πόλεις αποκτούν τα ρολόγια τους. Κάποια απ' αυτά γίνονται ιδιαίτερα σημαντικά και γνωστά. Ίσως ο πιο γνωστός να είναι ο πύργος με το ρολόι του Κοινοβουλίου του Λονδίνου, το περίφημο Big Ben.

Τα φορητά ρολόγια και πολύ περισσότερο τα ρολόγια του χεριού θα αργήσουν πολύ ακόμη και για αρκετά χρόνια θα είναι απλησίαστα για το ευρύ κοινό. Έτσι το ρολόι-πύργος, το ρολόι της πόλης είναι αυτό που σημαδεύει τις ώρες σε κάθε πόλη.

Στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, ο πρώτος ίσως πύργος ρολογιού είναι αυτός που θεώρησε καλό να δωρίσει στην Αθήνα ο Λόρδος Έλγιν το 1811, ως αντάλλαγμα για τα Ελγίνεια του Παρθενώνα. Το ρολόι στήθηκε τρία χρόνια αργότερα δίπλα στη Μεγάλη Παναγία και το φουσέγιο στη βιβλιοθήκη δίπλα στο κέντρο της Αγοράς. Η επιγραφή επάνω έγραφε «ο Θωμάς κόμης του Έλγιν έκανε δώρο το Ρολόι στους Αθηναίους». Η Σύγκλητος του αθηναϊκού λαού έχτισε το 1814 μ.Χ. τον πύργο.

Ήταν το μοναδικό ρολόι στην οθωμανική επικράτεια μια και η μουσουλμανική θρησκεία απαγόρευε την εγκατάσταση ρολογιών σε δημόσιους χώρους. Η φωνή του μουεζίνη που καλούσε από το μιναρέ ήταν η μόνη που έπρεπε να καθορίζει το χρόνο. Για τον λόγο αυτό δεν υπήρξαν ρολόγια στην Ελλάδα μέχρι την απελευθέρωση. Έτσι τα πρώτα ρολόγια που συναντάμε στις ελληνικές πόλεις αρχίζουν να εμφανίζονται απ' τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και ύστερα. Άλλοτε σε δημοτικές αγορές όπως τα Χανιά, άλλοτε σε

σιδηροδρομικούς σταθμούς, άλλοτε σε αεροδρόμια, σε διοικητήρια, σε δημαρχεία, σε εργοστάσια, σε υφαντήρια, δημόσια κτίρια, στη Σχολή των Ευελπίδων πολύ συχνά σε πύργους εκκλησιών.

Τα ρολόγια που βλέπετε προέρχονται από το αρχείο του Ιωάννη Σιδερή, ενός μεγάλου ρολογά, που ρύθμιζε και εγκαθιστούσε όλα αυτά τα ρολόγια, που όπως θα δούμε έχει εγκαταστήσει μάλλον και το δικό σας Ρολόι. Ακόμα και στο καμπαναριό της Παναγίας της Τήνου είχε τοποθετηθεί για ένα διάστημα ένα ρολόι.

Κάποιες φορές κτίζονται αυτοδύναμοι πύργοι για την εγκατάστασή του, όπως αυτός στην Αθήνα. Το ρολόι της Σχολής Ευελπίδων.

Κάποιες φορές κτίζονται αυτοδύναμοι πύργοι, όπως ο δικός σας, ψηλοί, επιβλητικοί, που εποπτεύουν την πόλη και καθορίζουν τη ζωή των κατοίκων τους χτυπώντας τις ώρες: ώρα για δουλειά, για σχολείο, για ανάπαυση, για επιστροφή στα σπίτια.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ο Ασπρόπυργος, τα Καλύβια, είναι ακόμη ένα μικρό χωριό που δεν αναφέρεται στους οδηγούς της εποχής. Ακόμα και σήμερα, αν κάποιος εκπαιδευτικός αποφασίσει να αναθέσει στους μαθητές του να γράψουν μια εργασία για την πόλη, ελάχιστα είναι αυτά που θα μπορέσουν να βρουν στην εγκυκλοπαίδεια. Ξεφυλλίζοντας τις τρέχουσες σχολικές εγκυκλοπαίδειες, Δομή, Επιστήμη και Ζωή κ.λ.π. ο όρος Ασπρόπυργος δεν αναφέρεται. Στο 1899, κατά άλλους στα 1900, τα Καλύβια Χασιάς μετονομάζονται σε Ασπρόπυργο και αρχίζει η ανάπτυξη της Βιομηχανίας, η οποία βοηθάει την όλη ανάπτυξη της περιοχής.

Στο τέλος της δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα ο Ασπρόπυργος αριθμούσε 3.500 κατοίκους. Ήδη απ' το 1906 έχει δικό του τριτάξιο δημοτικό σχολείο σε σχέδια του Καλλία. Ο μηχανικός Καλλίας είναι αυτός που έχτισε μια σειρά σχολείων, αυτά που συνηθίζουμε να ονομάζουμε «Σχολεία Συγγρού», και που στην πραγματικότητα δεν είναι σχολεία Συγγρού. Ένας αριθμός μόνο χρηματοδοτήθηκε από το Συγγρό. Και ευτυχώς το σχολείο σας υπάρχει ακόμα και λειτουργεί, παρ' όλο που, κατά τη γνώμη μου, χρειάζεται μια πιο προσεκτική αντιμετώπιση και αποκατάσταση.

Στα τέλη της δεκαετίας του '20 φαίνεται πως αποφασίζει η Κοινότητα Ασπροπύργου να αναγείρει ένα πύργο Ρολογιού. Το άρθρο από το περιοδικό Λαμπηδόνα χρονολογεί την προσπάθεια από τα μέσα του 1928.

Στα έγγραφα που εναπόκεινται στα Αρχεία Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής, στο Αρχείο Χατζηπαναγιώτη, φάκελος 349, την πάει τουλάχιστον ένα χρόνο πίσω, το Δεκέμβριο του 1927. Την ημερομηνία αυτή φέρει το σχέδιο του αρχιτέκτονα Τσιρογιάννη για το Ρολόι του Ασπροπύργου.

Πρόκειται για έναν πύργο με τετράγωνη βάση 9X 9, που πάνω του εδράζεται ο τριώροφος πύργος του ρολογιού τετράγωνος και αυτός με διαστάσεις 3X3. Η τετράγωνη βάση, που έχει ύψος 4,80, προσδιορίζεται για καφενείο. Το συνολικό ύψος της κατασκευής με τον πύργο φτάνει τα 20 μ. Η μορφολογήσή του ακολουθεί τα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα του εκλεκτικισμού. Μεγάλα ανοίγματα με ημικυκλικά ανώφλια βοηθούν την

επικοινωνία του καφενείου με τον ημιυπαίθριο και υπαίθριο χώρο. Στο κέντρο ένα κλιμακοστάσιο οδηγεί στον πύργο. Ακριβώς πάνω απ' το καφενείο δημιουργείται μια μεγάλη ταράτσα και στον επόμενο όροφο υπάρχει ένα μπαλκόνι, ένα μπελβεντέρε.

Παρ' όλη την παραδοσιακή του μορφολογία η κατασκευή προβλέπεται από μπετόν αρμέ. Για το λόγο αυτό άλλωστε ο Τσιρογιάννης, για τον οποίο δυστυχώς δεν μπορέσαμε να βρούμε κανένα στοιχείο, το πιθανότερο είναι ότι είναι απόφοιτος του μικρού πολυτεχνείου ή κάποιας άλλης μέσης σχολής, γιατί το όνομά του δεν συμπεριλαμβάνεται στους καταλόγους του ΤΕΕ, αναθέτει τη στατική μελέτη του έργου στον Πολιτικό Μηχανικό Νικόλαο Χατζηπαναγιώτη, έμπειρο στατικό, που συνεργάζεται με όλους τους γνωστότερους αρχιτέκτονες της περιόδου απ' τον Αναστάση Μεταξά, που έχει χτίσει το Μουσείο Μπενάκη, το κτίριο του ΟΤΕ και πάρα πολλά άλλα κτίρια, τον Αναστάσιο Ορλάνδο, τον Μιλτιάδη τον Μπούρα κλπ. Ο στατικός υπολογισμός του πλαισίου του πύργου «δια πίεση ανέμου 20 χμ ανά μ. έχει γίνει κατά το ραμ ε γκέλερ» σύμφωνα με τον Χατζηπαναγιώτη και είναι έτοιμος στις 20 Ιανουαρίου του 1928.

Στον ίδιο φάκελο υπάρχει υπόδειγμα δήλωσης του Νίκου Χατζηπαναγιώτη προς τον αρχιτέκτονα με την οποία αναλαμβάνει «υπεύθυνα την εφαρμογή του σχεδίου ως και την επίβλεψη των διαφόρων εργασιών του εν Ασπροπύργω αναγερθετισμένου κτιρίου προς τοποθέτησιν ωρολογίου». Εστάλη τελικά αυτή η επιστολή; Δεν μπορέσαμε να το επιβεβαιώσουμε. Ίσως στα δικά σας αρχεία μπορέσουμε να βρούμε κάτι.

Τα επόμενα στοιχεία είναι αυτά που παραθέτει η Λαμπηδόνα και που έχουν ημερομηνία 28-9-1928, μεσολαβούν δηλαδή εννέα μήνες περίπου. Αφορούν τη φορτωτική που αφορούσε την παραγγελία του μηχανισμού του ρολογιού στο Αμβούργο απ' το μηχανικό Γιώργο Κένιζ για λογαριασμό της Κοινότητας. Ούτε το όνομα του Κένιζ περιλαμβάνεται στον κατάλογο των μελών του ΤΕΕ.

Ρώτησα τον κ. Γιάννη Σιδερή- ωρολογοποιό ειδικευμένο στα μεγάλα ρολόγια, του οποίου ο πατέρας, όπως είπα πριν, ήταν για χρόνια υπεύθυνος γι' αυτό εδώ το ρολόι, για το κούρδισμά του, για τη συντήρησή του, και πιθανότατα να ήταν αυτός που το είχε εγκαταστήσει- αλλά επίσης δεν ε γνώριζε το όνομα του Κένιζ, κάτι που σημαίνει ότι μάλλον δεν είχε σχέση με την ωρολογοποιία, μάλλον ήταν απλώς ένας μηχανικός που το παρήγγειλε. Την ιστορία του Ρολογιού από κει και πέρα παραθέτει αναλυτικότερα η Λαμπηδόνα.

Εγώ θα σταθώ στον αρχιτέκτονα, τον Βασίλη Τσαγρή, που γεννήθηκε το 1882 και πέθανε το 1941. Έναν απ' τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες του Μεσοπολέμου που χειρίζεται με άνεση τη μεταβατική ρυθμολογία της μετάβασης απ' τον Νεοκλασικισμό στο Μοντέρνο Κίνημα. Εκλεκτικιστής με εμφανή επίδραση της Βιεννέζικης Σχολής του Όττο Βάγκνερ, ενός πολύ σημαντικού αρχιτέκτονα διεθνώς, και στα τέλη της δεκαετίας του 20, όταν δηλαδή αναλαμβάνει να ξανασχεδιάσει το Ρολόι, γιατί δεν έγινε το πρώτο δεν ξέρω, θα έπρεπε να το βρούμε, ο Τσαγρής πλέον ένας απ' τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες της αθηναϊκής κοινωνίας. Έχοντας εργαστεί ένα διάστημα στις τεχνικές υπηρεσίες του Δήμου Αθηναίων, και στη συνέχεια επισκεφθεί και εγκατασταθεί για σύντομο χρονικό

διάστημα στην Αυστρία, έχει πια καταξιωθεί και δημιουργήσει ένα δικό του προσωπικό ύφος, το ύφος που συνηθίζουμε να λέμε «στυλ Τσαγρή».

Απ' τα σημαντικότερα έργα του, που σώζονται ακόμη στην Αθήνα, είναι το κτίριο της οδού Ακαδημίας 23, που θα το ξέρετε γιατί στεγάζει την Ένωση Ελλήνων ανταποκριτών Ξένου Τύπου, το κατάστημα Παπασπυρόπουλος στη Μητροπόλεως και πάρα πολλά άλλα κτίρια όπως το Διδακτήριο Παρνασσός για τα άπορα παιδιά στην Πλατεία Κάνιγγος, το μεγάλο Κινηματοθέατρο δίπλα στη Μεγάλη Βρετανία, το Βρετάνια και το διπλανό θέατρο που στεγαζόταν άλλοτε ο Μυράτ, το Νοσοκομείο Άγιος Σάββας κλπ.

Στα τελευταία δείγματα του Τσαγρή συναντάμε πάρα πολλά κοινά στοιχεία με το Ρολόι του Ασπροπύργου, όπως τον τονισμό της κατακορύφου, την τριμερή διάταξη των ανοιγμάτων, την προσπάθεια κατάτμησης του όγκου σε οριζόντιες ζώνες κλπ. Ο πύργος του Ρολογιού του Ασπροπύργου είναι σίγουρα ένα πολύ σημαντικό έργο του Βασίλη Τσαγρή, άγνωστο για τους Αρχιτέκτονες μέχρι σήμερα. Ο μελετητής του Βασίλη Τσαγρή, καθηγητής Νίκος Χολέβας, που έχει γράψει για τον αρχιτέκτονα και το έργο του, δεν το συμπεριλαμβάνει στη μονογραφία του και όπως μου ομολόγησε δεν το γνώριζε.

Πώς άραγε έτυχε και ανέλαβε ο Βασίλης Τσαγρής σε μία πλέον πολύ σημαντική στιγμή της καριέρας του την μελέτη του Πύργου θα ήταν ενδιαφέρον να γνωρίζουμε. Το 1929 ο Τσαγρής έχει επαναπροσληφθεί στην Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου της Αθήνας ως Διευθυντής. Μία πιθανότητα λοιπόν είναι να το ανέλαβε με την ιδιότητά του αυτή.

Παράλληλα είναι γνωστό ότι μετά το μεγάλο σεισμό του Απριλίου του 1928 στην Κόρινθο ο Τσαγρής, που έχει ζήσει τα παιδικά του χρόνια στην πόλη ευαισθητοποιείται και λαμβάνει ενεργά μέρος στους προβληματισμούς που επιχειρούνται στον Αυτόνομο Οργανισμό Κορίνθου και στις αντισεισμικές κατασκευές. Μια δεύτερη λοιπόν πιθανότητα είναι στα ταξίδια του αυτά προς Κόρινθο να επισκέπτεται τα Μέγαρα και τον Ασπρόπυργο, που είχαν υποστεί και αυτά βλάβες απ' αυτό το μεγάλο σεισμό, και να ήλθε σε επαφή με τους τοπικούς παράγοντες. Ίσως και γι' αυτό το Ρολόι σας να άντεξε σ' όλους τους μεταγενέστερους σεισμούς, κάτι που είναι πάρα πολύ δύσκολο σε τέτοιου είδους κατασκευές-πύργους χωρίς να στηρίζονται πουθενά αλλού. Ο Τσαγρής είχε κάνει πολύ καλά τη δουλειά του. Δεν αποκλείεται βέβαια κι άλλες αιτίες που δεν μπορούμε σήμερα να τις εντοπίσουμε. Ίσως για την ώρα δεν έχει τόση μεγάλη σημασία.

Αυτό που έχει σημασία και για σας και για μας και για την αρχιτεκτονική εν γένει είναι η διάσωση, αποκατάσταση και διατήρηση του σημαντικού αυτού μνημείου. Σημαντικού αυτού καθαυτού ως αρχιτεκτόνημα αλλά και ιδιαίτερα σημαντικού για την πόλη του Ασπροπύργου, που ελάχιστα διατηρητέα μνημεία κατέχει. Είναι το τοπόσημο για την πόλη.

Το Ρολόι για χρόνια, όταν το ρολόι του χεριού ήταν ακόμη ακριβό απόκτημα για τους λίγους, σημάδεψε τους κατοίκους του Ασπροπύργου στην καθημερινή τους ζωή. Και ελπίζω και εύχομαι να εξακολουθήσει να τους σημαδεύει.

ELET

From: Alexandra Tsigkou [atsig@tee.gr]
Sent: Δευτέρα, 29 Ιανουαρίου 2007 4:45 μμ
To: sak@ellinikietairia.gr
Subject: ΡΟΛΟΪ ΑΣΠΡΟΠΥΡΓΟΥ
Importance: High

Attachments: kathimerini_gr Καταστράφηκε το ρολόι- έμβλημα στον Ασπρόπυργο.htm; Ελευθεροτυπία - Απογευματινή Αδέσμευτη Εφημερίδα.htm; ADAMH MARO.doc; Αντίγραφο από ΡΟΛΟΪ ΑΣΠΡΟΠΥΡΓΟΥ ΤΥΠΟΣ.doc; ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ.doc; 144_4435 B.jpg; ΠΙΣΩ ΟΨΗ 2005.jpg; ΠΛΑΤΕΙΑ ΡΟΛΟΠΟΥ 2005.jpg; ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ.jpg; 1935 ΚΑΦΕΝΕΙΟ ΡΟΛΟΠΟΥ.jpg; ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΟΥ ΤΣΑΓΡΗ.jpg; gunite 1.jpg; 1995 ΠΥΡΓΙΣΚΟΣ B copy.jpg; Εικόνα 008B.jpg

κα Γρατσία,
Σας στέλνω το υλικό για το Ρολόι Ασπροπύργου. Αν θέλετε τις φωτογραφίες σε μεγαλύτερη ανάλυση, μπορώ να τις στείλω. Αν υπάρχει βιβλιογραφία για τεχνολογία υλικών στο Μεσοπόλεμο (συγκεκριμένα αν κατασκευάζονταν κίτρινα θ/οπα τούβλα) πολύ θα μας βοηθούσε. Σήμερα έχουν απογυμνώσει εντελώς τον φέροντα οργανισμό, ο οποίος κινδυνεύει από διαβρώσεις και οξειδώσεις στον σπλισμό και ολική κατάρρευση. Εμείς εδώ κινούμαστε σαν Πρωτοβουλία Πολιτών και σαν Σύλλογος Μηχανικών. Για περαιτέρω διευκρινίσεις στο 6937280948.

Περιμένω νέα σας.
Αλεξάνδρα Τσίγκου
πολιτικός μηχανικός
AM TEE 46058

Βρίσκεται στην Πλατεία Ρολογίου, που αποτελεί το ιστορικό κέντρο του Ασπροπύργου με την «Αγορά» δηλαδή τα καφεναδάκια και τα μαγαζιά του Μεσοπολέμου, επί της Λεωφόρου Δημοκρατίας 100μ. βόρεια από την Πλατεία Δημαρχείου.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ 1922-1940

Αυτή την περίοδο θα γίνουν σημαντικά έργα στην περιοχή. Είναι η εποχή αρχίσει σιγά σιγά και η εκβιομηχάνιση της περιοχής. Το εργοστάσιο ΧΑΛΥΨ, που παράγει τσιμέντο, θα ιδρυθεί το 1936 στην Παραλία Ασπροπύργου, πάνω στην Εθνική Οδό, από την οικογένεια Δαλμά, από τα Λαγκάδια της ορεινής Αρκαδίας. Από εμπιστοσύνη και υποχρέωση προς τους συντοπίτες τους θα φέρουν πολλές οικογένειες να εγκατασταθούν στη γύρω περιοχή, για να δουλέψουν στο εργοστάσιο. Είναι το πρώτο κύμα εσωτερικής μετανάστευσης που γνώρισε ο Ασπρόπυργος στον 20ο αιώνα.

Ένας νέος ζωντανός συνοικισμός δημιουργείται, η Παραλία Ασπροπύργου, αλλά και ένα μέτωπο του χωριού με τη θάλασσα κλείνει και χάνεται οριστικά για τους κατοίκους της περιοχής.

ΤΟ ΡΟΛΟΙ - 1929

ΕΙΚ.

Ο πίνακας είναι έργο του Τσαγρή με την υπογραφή του. Βρισκόταν στην Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου μέχρι το 2000. Στην μετακόμιση πετάχτηκε στα σκουπίδια. Ευτυχώς σώθηκε από περαστικό.

Το 1929 στην κεντρική πλατεία του Ασπ/γου κτίζεται το Ρολόι με στατική μελέτη του Γεώργιου Τσιρογιάννη (τα αρχικό σχέδιο και η στατική μελέτη βρίσκονται στα Αρχεία Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής του Μουσείου Μπενάκη στο αρχείο Χατζηπαναγιώτου). Το σχεδιασμό, την κατασκευή του πύργου και τη διαμόρφωση της πλατείας αναλαμβάνει ο σπουδαίος αρχιτέκτονας Βασίλειος Τσαγρής. Η κατασκευή ξεκινάει το 1928 επί δημάρχου Σεραφείμ Καμπόλη και ολοκληρώνεται το 1931 επί δημάρχου Ιωάννη Λιάκου. Οι «πλάκες» του μηχανισμού του ήρθαν από το Αμβούργο μετά από παραγγελία του μηχανικού Γεωργίου Κένιζ. Το έργο κόστισε συνολικά 290.737,55 δρχ. Τον Ιανουάριο του 1930 ενοικιάζεται το καφενείο στο ισόγειο του Ωρολογίου στον Ιωάννη Κουμπάρδα. Από το 1940 και για μεγάλο διάστημα το καφενείο ενοικιάζεται από τους Τραχιώτη και Νικητόπουλο. Το ρολόι πάντα ήταν το κέντρο των πολιτικών συζητήσεων του τόπου.

Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΛΙΑΚΟΥ -ΤΟ ΒΡΑΒΕΙΟ ΑΧΕΠΑΝΣ

Η δυναμική παρουσία του Ιωάννη Λιάκου βοηθάει τον τόπο.

Με ένα χρόνο θητείας ως Προέδρου η κοινότητα Ασπροπύργου αναδείχθηκε η πρώτη κοινότητα σε όλη την Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα στις 25 Μαρτίου 1931 η Ακαδημία Αθηνών βραβεύει την κοινότητα Ασπροπύργου με το 1ο Βραβείο και με το χρηματικό ποσό των 50.000 δρχ. σαν πρότυπη κοινότητα της Ελλάδας με το «πλέον προσοδευμένον και εκπολιτιστικώτερον έργον εις την περιοχήν της».

Στο Ρολόι ανέβαινε ο τελάλης και ανακοίνωνε τα νέα γι' αυτό και στον Ασπρόπυργο συνηθίζουμε να λέμε:

«Θα σε βγάλω στο Ρολόι», όταν θέλουμε να βγάλουμε στη φόρα τα άπλυτα κάποιου.

Στην Κατοχή είχε στηθεί η σειρήνα του συναγερμού για επικείμενο βομβαρδισμό.

Εκεί έρχονταν караγκιοζοπαίκτες, έστηναν τον μπερντέ και έπαιζαν Καραγκιόζη (1945-50).

Στην μετακατοχική περίοδο εκεί στηνόταν το τριήμερο πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής με λαϊκούς οργανοπαίκτες και διάσημους τραγουδιστές (Περπινιάδης, Γιώτα Λύδια, Ρόζα Εσκενάζυ, Καίτη Γκρέη).

Ο ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΡΟΛΟΓΙΟΥ

Ο αρχικός μηχανισμός σωζόταν αυτούσιος στη θέση του μέχρι το Φθινόπωρο του 2005 οπότε και άρχισε η επισκευή με το gunite. Σήμερα βρίσκεται σε κάποια αποθήκη του Δήμου και οι «αρμόδιοι» ομολογούν ότι δεν θα ξαναμπεί στη θέση του, αλλά θα αντικατασταθεί με ηλεκτρονικό.

Η κα Αδάμη γνωρίζει το μηχανικό που το κούρδιζε και το συντηρούσε (σήμερα ζει ο γιος του και συνεχίζει την τέχνη του πατέρα του στην οδό Βουλής).

Το χρονικό της καταστροφής

Με αφορμή το σεισμό του 1999 διατυπώνεται Έκθεση Επικινδυνότητας από τον Πολιτικό Μηχανικό της Πολεοδομίας Ελευσίνας Παντελεήμονα Παρασκευόπουλο με αριθμό πρωτοκόλλου 9014/2158/30-9-03 όπου συνιστάται κατεδάφιση του πυργίσκου και ανακατασκευή με τους ισχύοντες κανονισμούς.

Σε απάντηση σε αίτημα του Δήμου Ασπροπύργου για κατεδάφιση του κτίσματος αυτού και μετά από αυτοψία της Εφορείας Νεοτέρων Μνημείων (Λυσίου και Κλεψύδρας 1 τηλ. 2103243289 κα Παπακωνσταντίνου και κα Οικονόμου) με την από 27-8-2004 υπ' αριθμ' πρωτοκόλλου 1143 προτείνεται η επισκευή και όχι η κατεδάφιση, γιατί διαπιστώνονται μόνο επισκευάσιμες φθορές στον πυργίσκο, καθόλου βλάβες στο ισόγειο και προτείνεται μόνο η ανακατασκευή της στέψης. Η έκθεση αυτή τονίζει τη σημαντικότητα του κτίσματος για την πόλη του Ασπροπύργου.

Το Φεβρουάριο του 2005 η Πρωτοβουλία Πολιτών για τον Ασπρόπυργο πραγματοποιεί εκδήλωση με τίτλο «Αστικό Περιβάλλον και Παράδοση» με κεντρικό θέμα την ανάπτυξη του κέντρου του Ασπροπύργου. Στην εκδήλωση αυτή η καθηγήτρια κα Αδάμη τεκμηρίωσε με σημαντικά στοιχεία από το Αρχ. Αρχείο του Μπενάκη την πατρότητα του κτίσματος στον Τσαγρή και την αξία του για την πολιτιστική κληρονομιά του δήμου μας. (Η ομιλία της υπάρχει αυτούσια σε αρχείο).

Στις 12-4-2005 ο Δήμος Ασπροπύργου εκδίδει την υπ' αριθμ. 212/2005 οικοδομική άδεια για «Επισκευή Παλαιού Ρολογιού» όπου ουδόλως τίθεται ζήτημα κατεδάφισης τμήματος του Ρολογιού, παρά μόνο επισκευή με gunite. Το λάθος ήταν ότι η μελέτη μελετούσε τον φορέα σαν πέτρινο ενώ στην πραγματικότητα ήταν σύμμικτος από σιδηροπαγές σκυρόδεμα και οπτοπλινθοδομή.

Ο εργολάβος που ανέλαβε την επισκευή έριξε το gunite το φθινόπωρο του 2005 και μετά διαπίστωσε ότι η κατασκευή δεν άντεχε τα νέα φορτία. Από τότε το κτίσμα έμεινε σ' αυτή την κατάσταση μέχρι τις εκλογές του 2006. Ένας μάλιστα συνδυασμός χρησιμοποίησε το Ρολόι σαν έμβλημα στις αφίσες του.

Τη δεύτερη εβδομάδα του Ιανουαρίου του 2007 εγκαταστάθηκε γερανός μπροστά από το Ρολόι κι άρχισαν οι νέες εργασίες. Το Σάββατο 13 Ιανουαρίου 2007 που έφυγε ο γερανός με φρίκη διαπιστώσαμε ότι το συνεργείο που δούλευε είχε κατεδαφίσει τους τοίχους πλήρωσης και είχε κόψει και την τελευταία πλάκα από οπλισμένο σκυρόδεμα.

Αμέσως σαν Σύλλογος Μηχανικών και σαν πολίτες με έννομο συμφέρον καταγγείλαμε την αυθαίρετη κατεδάφιση στην Αστυνομία, η οποία επενέβη και σταμάτησε τις εργασίες. Με φαξ ειδοποίησε την

Πολιοδομία Ελευσίνας, η οποία διενήργησε αυτοψία την Πέμπτη 18 Ιανουαρίου 2007. Περιμένουμε το πόρισμά της.

Τελευταίο νέο είναι ότι κλάπηκαν τα πεντελικά μάρμαρα από τα σκαλοπάτια.

Από την κατεδάφιση έχουν προκληθεί φθορές στον φέροντα οργανισμό, έχουν αποκαλυφθεί τα σίδερα σε πολλά σημεία και έχει αποκοπεί η στέψη (η τελευταία πλάκα).

Εμείς ζητάμε να γίνει μια σοβαρή μελέτη από Μελετητικό Γραφείο με πείρα πάνω σε αποκατάσταση μνημείων (γιατί είναι μνημειακή κατασκευή) και να το αναλάβει υπό την προστασία του το ΥΠΠΟ στο οποίο εκκρεμεί αίτηση της Πρωτοβουλίας Πολιτών για χαρακτηρισμό του Μνημείου ως διατηρητέο.

Επί πολλά χρόνια από τους περίοικους υπάρχει αίτημα για κατεδάφιση του Ρολογιού, για να βγουν στη φάτσα τα καφενεία που είναι από πίσω, γι' αυτό υποψιαζόμαστε ότι υπάρχει σχέδιο για κατεδάφιση. Ενώ αντίθετα όλη η πλατεία Ρολογιού με τα καφενεδάκια γύρω αποτελεί χαρακτηριστικό κέντρο πόλης του Μεσοπολέμου, που πρέπει να συντηρηθεί με όλα τα στοιχεία που την αποτελούν.

Στις 19-1-2007 η Πολιοδομία Ελευσίνας μετά από αυτοψία που έκανε στις 18-1-2007 διέταξε Διακοπή εργασιών με αρ. πρωτ. 537/115/07 με αιτιολογικό ότι οι εργασίες που γίνονται στην οικοδομή δεν είναι σύμφωνες με την υπ' αριθμ. 212/2005 οικοδομική άδεια "Επισκευής Παλαιού Ρολογιού" και συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι "έγινε κατεδάφιση των τοίχων πλήρωσης αντί επισκευής αυτών καθ' υπέρβαση της ανωτέρω οικοδ. αδείας". Υπογράφουν οι μηχανικοί που διενήργησαν την αυτοψία Β. Γιαννόπουλος και Μ. Καρυωτάκης και ο Διευθυντής Θεοφ. Δαλμάς.

Επίσης την Παρασκευή 19-1-2007 διενήργησε αυτοψία και η Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων, από την οποία διαπιστώθηκε σημαντική φθορά στο μνημείο και διατάχθη διακοπή των εργασιών με αιτιολογικό ότι το μνημείο είναι "υπό χαρακτηρισμό". Θα διατυπωθεί ολοκληρωμένη πρόταση για ανάληψη πλέον της επίβλεψης της αποκατάστασης από το ΥΠΠΟ.

Από το 2005 έχει κατατεθεί φάκελος στο ΥΠΠΟ από την ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΣΠΡΟΠΥΡΓΟ για χαρακτηρισμό του μνημείου ως διατηρητέο.

Ο Σύλλογος Μηχανικών Ασπροπύργου έχει λάβει απόφαση από το 2005 και έχει προτείνει στο Δήμο Ασπροπύργου την αντιμετώπιση του κτίσματος ως σημαντικού και την αποκατάσταση των ζημιών από ειδικό συνεργείο με ειδική μελέτη συντήρησης μνημείων.

Στις 23-1-07 μετά από αίτημα της αντιπολίτευσης συζητήθηκε το θέμα στο Δημοτικό Συμβούλιο, όπου ο εργολάβος ανέπτυξε την αιτιολογία ότι μετά την καθαίρεση των επιχρισμάτων τον Οκτ. 2005 διαπιστώθηκαν εκτεταμένες ρηγματώσεις στην οπτοπλινθοδομή, γι' αυτό επικαλύφτηκε με gunite μέχρι να καθαριστεί η ρηγματωμένη οπτοπλινθοδομή. Για όλα τα παραπάνω ουδεμία αποτύπωση των ασυνεχειών υπάρχει. Επί 15 μήνες μέχρι τον Ιανουάριο του 2007 το κτίσμα έμεινε σ' αυτή την κατάσταση χωρίς εντωμεταξύ να κατατεθεί Νέα Μελέτη στην Πολιοδομία. Επίσης επικαλούνται την ύπαρξη 6/οπων τούβλων και αιτιολογούν έτσι ότι έχει ανακατασκευαστεί σε νεότερη εποχή- ισχυρίζονται μάλιστα ότι αυτό έγινε το 1985 γεγονός που διαψεύδει ο τότε Δήμαρχος Σπ. Λιάσκος- πολιτικός μηχανικός, ο οποίος έκανε υποθεμελίωση, αλλαγή κουφωμάτων στο ισόγειο και μόνο εξωτερικές βαφές στον πύργο. Αν υπάρχει βιβλιογραφία για την τεχνολογία των υλικών στο Μεσοπόλεμο πολύ θα μας βοηθήσει. Τα τούβλα της κατεδάφισης από τις φωτογραφίες φαίνονται κίτρινα 6/οπα. Δεν έχουμε δείγμα γιατί τα εξαφάνισαν.

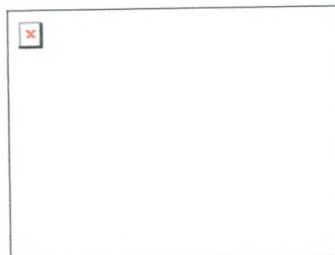
ΑΣΠΡΟΠΥΡΓΟΣ: Παρέμβαση πολιτών σταμάτησε τις εργασίες κατεδάφισης

Μπουλντόζες κατά ρολογιού

Οι μπουλντόζες απειλούν το Ρολόι του Ασπρόπυργου, ένα από τα ελάχιστα αρχιτεκτονικά μνημεία της πόλης. Μετά από παρέμβαση της «Πρωτοβουλίας Πολιτών» στην Πολεοδομία και της Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων, την Παρασκευή, δόθηκε εντολή να σταματήσουν οι εργασίες.

Η απειλή όμως παραμένει καθώς το κτίριο δεν έχει κηρυχθεί διατηρητέο μνημείο, παρά το γεγονός ότι έχει κατατεθεί εδώ και ένα χρόνο η σχετική αίτηση.

Το Ρολόι θεωρείται τοπόσημο για την πόλη και είναι έργο του αρχιτέκτονα Βασίλη Τσαγκρή, όπως τεκμηριώνει μελέτη της καθηγήτριας του Πολυτεχνείου, Μαρίας Αδάμη-Καρδαμίτση. Θεωρείται από τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες του Μεσοπολέμου, με σημαντική συμβολή στη μετάβαση από τον νεοκλασικισμό στο μοντέρνο κίνημα.

Το Ρολόι-τοπόσημο του Ασπρόπυργου, έργο του Βασίλη Τσαγκρή

Εργα του είναι το κτίριο της Ένωσης Ξένων Ανταποκριτών στην οδό Ακαδημίας, το θέατρο «Βρετάνια», το νοσοκομείο «Αγιος Σάββας», το διδακτήριο του Παρνασσού στην πλατεία Κάνιγγος κ.ά. Το συγκεκριμένο σχεδιάστηκε και κατασκευάστηκε στα τέλη της δεκαετίας του '20. Διασώζονται μάλιστα έγγραφα από τις παραγγελίες του μηχανισμού του ρολογιού στο Αμβούργο, που λειτουργούσε άψογα ως το φθινόπωρο του 2005.

Το κτίσμα έχει ύψος 20 μέτρα. Στηρίζεται σε τετράγωνη κατασκευή μήκους εννέα μέτρων, που λειτουργούσε ως καφενείο. Στην οροφή του κατασκευάστηκε ένα μπελβεντέρε, ένα είδος μπαλκονιού. Μεγάλα ανοίγματα με ημικυκλικά ανώφλια εξασφαλίζουν την επικοινωνία του εσωτερικού του καφενείου με τον περιβάλλοντα χώρο. Ο πύργος είναι και αυτός τετράγωνος, αλλά με μικρότερη διάσταση (τρία μέτρα) και ακολουθεί τα πρότυπα του εκλεκτικισμού.

Στους σεισμούς του 1999 το κτίριο έπαθε ζημιές και η δημοτική αρχή ζήτησε την κατεδάφισή του, κάτι που δεν έγινε δεκτό από την Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων, η οποία με έγγραφό της (27/8/2004) ζητεί να γίνει επισκευή. Εγινε όμως ένα λάθος στη μελέτη επισκευής, που θεώρησε ότι το κτίσμα είναι πέτρινο ενώ στην πραγματικότητα είναι σύμμικτο από σιδηροπαγές σκυρόδεμα και οπτοπλινθοδομή. Αυτό διαπιστώθηκε το φθινόπωρο του 2005 και είχε αποτέλεσμα να διακοπουν οι εργασίες.

Ακολούθησε περίοδος αδράνειας, κυρίως λόγω των δημοτικών εκλογών, και οι εργασίες ξεκίνησαν πριν από 10 ημέρες, οπότε διαπιστώθηκε ότι είχαν αφαιρεθεί εσωτερικοί τοίχοι και είχε κοπεί η τελευταία πλάκα!

Οι βάρβαρες επεμβάσεις στο ιστορικό κτίσμα προκάλεσαν την έντονη αντίδραση της «Πρωτοβουλίας», που θα φέρει το θέμα για συζήτηση στη σημερινή συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου. Να σημειωθεί ότι από το 2005 ο Σύλλογος Μηχανικών Ασπρόπυργου έχει ζητήσει από το δήμο να αποκατασταθούν οι ζημιές και να διατηρηθεί το μνημείο.

ΧΑΡΑ ΤΖΑΝΑΒΑΡΑ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ - 22/01/2007

Καταστράφηκε το ρολόι- έμβλημα στον Ασπρόπυργο

Νίκος Βατοπουλός

Το ορόσημο του Ασπρόπυργου, ένα ρολόι - έμβλημα από τον Μεσοπόλεμο, ύψους 20 μ., δεν υπάρχει πια. Καταστράφηκε στη διάρκεια ατυχών εργασιών υποτιθέμενης ανακατασκευής από τον Δήμο της πόλης και αυτό που αντικρίζει τώρα ο περαστικός είναι ένα ικρίωμα από μπετόν. Λανθασμένες ενέργειες οδήγησαν το τραυματισμένο από τους σεισμούς του 1999 μνημείο να απολέσει την αρχική πλινθοδομή του, τα μαρμάρινα σκαλοπάτια της βάσης και κυρίως τον μηχανισμό του.

Επειτα από αυτοψία, η Πολεοδομία Ελευσίνας διέταξε την περασμένη Παρασκευή τη διακοπή των εργασιών με αιτιολογικό ότι οι εργασίες δεν είναι σύνομοι με την υπ. αριθ. 212/2005 άδεια «Επισκευής Παλαιού Ρολογιού». Οι μηχανικοί που υπογράφουν διαπίστωσαν ότι «έγινε κατεδάφιση των τοίχων πλήρωσης αντί επισκευής αυτών». Επιπλέον, η Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων διενεργώντας επίσης αυτοψία, διαπίστωσε επίσης σημαντικές φθορές και καθώς το μνημείο είναι υπό χαρακτηρισμό θα προχωρήσει σε πρόταση για να αναλάβει την ανακατασκευή, πλέον, το ΥΠΠΟ.

Έργο του Βασ. Τσαγρή

Η πρόταση για χαρακτηρισμό του μνημείου είχε γίνει αρχικά από την «Πρωτοβουλία Πολιτών για τον Ασπρόπυργο», ενώ και ο Σύλλογος Μηχανικών Ασπρόπυργου είχε επισημάνει τη σπουδαιότητα του μνημείου από το 2005 και είχε προτείνει στον Δήμο την αποκατάσταση από ειδικό συνεργείο. Αίτημα όλων τώρα είναι η ανακατασκευή του Ρολογιού, που είναι σύμβολο της πόλης. Είναι έργο του διάσημου αρχιτέκτονα του Μεσοπολέμου Βασίλη Τσαγρή (1881-1942), έργο σημαντικό, «άγνωστο για τους αρχιτέκτονες μέχρι σήμερα». Την επισήμανση αυτή έκανε η καθηγήτρια στο ΕΜΠ Μάρω Καρδαμίτση - Αδάμη σε διάλεξη που έκανε πριν από δύο χρόνια, δηλαδή έγκαιρα, στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Ασπρόπυργου. Μορφολογικά «ακολουθεί τα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα του εκλεκτικισμού» και φανερώνει την αναπτυξιακή τροχιά της πόλης του Ασπρόπυργου τη δεκαετία του '20, όταν κοινοτάρχης τότε ήταν ο Ιωάννης Λιάκος. Το ρολόι άρχισε να χτίζεται το 1928 στην κεντρική πλατεία με στατική μελέτη του μηχανικού Νικ. Χατζηπαναγιώτη (μεγάλο όνομα της εποχής). Το αρχείο Χατζηπαναγιώτη φυλάσσεται στα Αρχεία Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής του Μουσείου Μπενάκη. Η ατυχής παρέμβαση στο Ρολόι επαναφέρει την ανάγκη μιας άλλης ευαισθησίας και πολιτικής στην αρχιτεκτονική διαμόρφωση του Ασπρόπυργου. Και η υποχρεωτική ανακατασκευή του Ρολογιού, του μοναδικού μνημείου που δίνει ύψος στην πόλη, φέρνει στο φως άγνωστα έως τώρα στοιχεία. Συνδέεται όχι μόνο με έναν γνωστό αρχιτέκτονα αλλά και με την τεχνολογία της εποχής. Η συντήρηση του μηχανισμού του είναι μία παράμετρος που πρέπει να εξετασθεί.